

mények egy részét, amely szerint alapvető feladatuk pontosan a pedagógusok szakmai tájékozottságának emelése lenne. Ennél a kérdésnél nem találtunk más háttérváltozók vonatkozásában szignifikáns összefüggést. A változás irányáról vallott vélemény és a pedagógusok életkora, szakmai tapasztalata, neme között találtunk szignifikáns összefüggést. Az idősebb és nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkezők, és nő pedagógusok inkább decentralizációs folyamatként élték meg a változásokat. A pedagógusok aktivitása és motiváltsága is befolyásoló tényezőként jelenik meg, mivel a reformbeli elvárásoknak megfelelően többlet-tevékenységet végző pedagógusok tájékozottabbak, mint a passzívak. Ebben a vonatkozásban is szignifikáns összefüggést találtunk a két pedagóguscsoport között. Valószínű, hogy a romániai oktatásügy utóbbi évtizedében tapasztalt állandó változás, változtatás eredményekénti bizonytalanság és következetlenség következménye az, hogy a pedagógusok teljes mértékben egyetértenek egy kérdésben: nem látják indokoltnak a gyakori tanügyi változásokat, és ha tőlük függne, szűkebb körű oktatási változásokat vezetnének be.

Péter Lilla

Egyházi oktatási intézmények működésének feltételei Kárpátalján

Az ukrán oktatási rendszerben speciális helyet foglalnak el a felekezeti iskolák: óvodák, általános iskolák, vasárnapi iskolák főleg Kárpátalja szórvány-magyarok lakta vidékén a Felső-Tisza vidéken, és hat egyházi líceum a volt vármegyék területén – négy református, egy római katolikus és egy görög katolikus. „Elitképzőkként” tartják őket számon: a líceumokba felvételiző fiatalokat nemcsak az motiválja, hogy erkölcsi nevelést, lelki fejlődést biztosítsanak, sokkal inkább a magas oktatási színvonal, mely megtöbbszörözi továbbtanulási esélyeiket.

„Az államalkotó hagyományok majdnem teljes hiánya és az, hogy a történelmi folytonosság, amely összekapcsolná az egyes országrészeket, jóformán alig létezik, azzal a következménnyel járt, hogy Ukrajna nagy területein megmaradt az erős regionális azonosság-tudat... Az ukránok jól érzékelik a különbséget a Poleszje régióbeli poliscsukok, a volhíniaiak és a Galíciában élők között, hogy csupán ezt a néhány régiót említsük. Megvan ebben a szerepe a történelemnek, a nyelvjárásoknak és a népi hagyományoknak.”

Az ukrán nemzet nem szokványos etnikai és történelmi folyamatban jött létre. Különböző etnokulturális, szociális, gazdasági, politikai, vallási rendszerek metszéspontjában formálódott. Például a kereszténység kettéválása után az ukrán nemzet két történelmi-kulturális zónára tagolódott: a pravoszlávra és a katolikusra. A történelmi-kulturális tagozódást az is előmozdította, hogy a vallási megosztottság mellett erős adminisztratív, politikai, etnikai és nyelvi különbségek is léteztek a nemzeten belül. Így az ukrán kultúra egyik legjellemzőbb vonása a regionális különbségek megléte, melyek még az önmeghatározásban is jelentkeznek.

Ukrajna lakossága a 2001-es népszámlálás adatai alapján 48 241 000 fő. A lakosság zöme vallásilag pravoszláv (orosz), de főleg a nyugati régiókban a lengyel és magyarok által lakott területeken élnek szép számban római katolikusok is. A nyugat-ukrajnai területek nemzeti vallásaként jelentkeznek a görög katolikus egyház. Az ország lakosságának meg-

oszlása a legnagyobb vallások alapján az alábbi képet mutatja. Szórványban, de inkább diaszpórában nagy számban élnek zsidók, kiknek nagy része vallását már nem gyakorolja, de mivel esetükben a vallási és nemzeti identitástudat szorosan összefonódik így figyelemre méltó.

Az ortodoxok a legnagyobb vallási közösség. Viszont nem egy autokefál egyházhoz tartoznak. Az egyházi közösségek nagy része a moszkvai patriarchátus részeként működik, míg másik részük a kijevi patriarchátushoz tartozik. Az ortodox egyház számos Ukrainában élő nemzetiségi kisebbség vallásának számít, nemcsak az ukránokénak, pl. oroszok, belaruszok, moldvánok (bessarabiai románok). Az a tény, hogy az ukrán állampolgárok nagy része a moszkvai patriarchátushoz tartozik egyúttal azt is jelenti, hogy ez az egyház jelentős társadalmi befolyással bír az országban. Számos esetben a gombamód szaporodó új templomok építése Oroszországból származó pénzekből történik. A két patriarchátus jelenléte megosztja a lakosságot. Megfigyelhető, hogy anyanyelvileg homogén ukrán településeken is két ortodox templom található. Általában az is jellemző, hogy a korábban épített templomok a kijevi patriarchátushoz tartoznak, míg az újonnan épültek zöme moszkvai irányítással történik.

Ukrajna függetlensége utáni első évtizedre jellemző volt az egyház újjászületése, ami egyúttal majdnem vallási háborúba torkollott. A közösségek szemben állása a görög katolikus egyház rehabilitása után, főleg az egyházi tulajdonok miatt keletkeztek. A görög katolikusok templomait ugyanis már a sokkal nagyobb létszámú ortodoxok használták, akik szerzett jogaikról nem akartak önként lemondani, míg a görög katolikusok ragaszkodtak régi tulajdonukhoz. A népesebb ortodox közösségek élén álló pópák számos esetben minimális toleranciát sem mutattak a javak visszaszolgáltatása kapcsán korábbi tulajdonosaik irányában a számbeli fölényükre és egyházi feljebb valóik erejét tudva maguk mögött, míg a több évtized alatt meggyengült görög katolikusok sok esetben eszköztelenül próbálták visszaszerezni tulajdonukat. Több helyen és településen zajlottak éhségstrájkok, vertek sátor táborokat karácsony táján a templomok előtt, azok kertjében, és a temetőben a hívek, a misék nagy része a szabad ég alatt zajlott, mígnem a helyzetet állami segítséggel konszolidálták. Sok helyen a konfliktus feloldásaképpen valamelyik felekezetnek, általában az ortodoxoknak, térítésmentesen telket, állami pénzen számos esetben templomot építettek. Azokon a településeken ahol két templom is volt megosztották, vagy úgy, hogy az egyik az egyiké lett, vagy helyenként felváltott mise rendben, közös használatban maradt a konfliktusokkal együtt. A helyzet paradox módjára utal, hogy Ungváron a katedrális a görög katolikus egyház visszakapta, de a másik nagy templomukat – amelyben több görög katolikus püspök van eltemetve (a ceholnyai templom) – az ortodoxok kapták. A helyzetre jellemző, hogy a kárpátaljai pravoszláv (ortodox) egyházak többsége a moszkvai patriarchátushoz tartozik.

A kárpátaljai magyarok felekezeti megoszlása

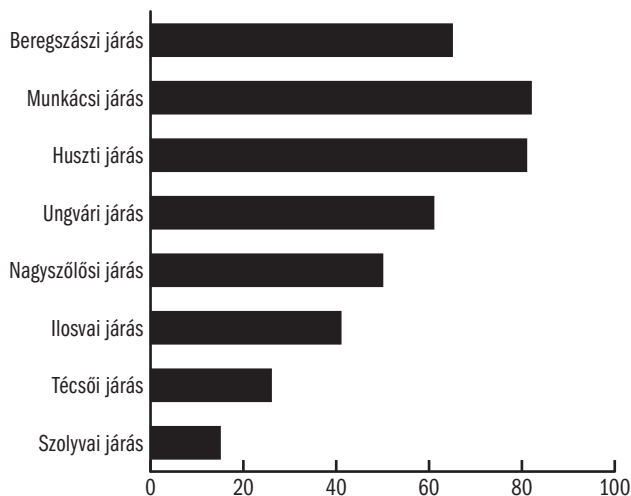
Ahogy azt már korábban jeleztem nincs közzétett, a lakosság felekezeti megoszlására vonatkozó adatbázis. Kárpátalján az egyházak maguk vezetnek nyilvántartást híveikről, ám ezeket nem publikálják. A megjelent publikációk főleg az egyházak történetét adják közre, illetve az egyházmegyék szerepét a szabadságharcokban, az egyes helyeken közölt statisztikák pedig vagy nem tükrözik a valóságot, vagy már elavultak. A Kárpátaljai Református Egyházra vonatkozó értékes statisztikai adatokat Szanyi KM Borbála, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola végzőse gyűjtötte össze szakdolgozat formájában.

A kárpátaljai nem magyar lakosság vallásilag megosztott. A helyi ukránok/ruszinok zöme ortodox vallású, számuk kb. 700 000.¹ Az elmúlt évtizedben sokan visszatértek az évtizedeken keresztül tiltott görög katolikus hitre, de még így is kisebbségben vannak az ortodox vallásúakkal szemben. A helyi görög katolikusoknak püspökségük van, amit központi nemzetpolitikai érvekkel motiválva szeretnének megszüntetni, és valamely Kárpátokon túli püspökség fennhatósága alá rendelni. A helyi szlovákság és német nemzetiségű lakosság római katolikus vallású, de egyre nagyobb helyet foglalnak el a vallási palettán a kisegyházak és szekták, úgy a magyar, mint a nem magyar lakosság körében. A legtöbb hívet a Jehova tanúi egyház hódította el a történelmi egyházaktól.

A Kárpátalján élő magyar lakosság keresztény, nagobbrészt a református egyház híve. A 2003-as adatok alapján számuk 77 734 fő, ami a kárpátaljai összlakosság 6,2%-a,² a kárpátaljai magyar lakosság 70–75 százaléka, így a református egyház gyakorlatilag a nemzeti egyház szerepét tölti be. Ezt illusztrálja az a népszerű mondás, mely szerint „Kárpátalján nem minden magyar ember református, de minden református ember magyar”.³

A reformátusok járásonkénti megoszlása a magyarságon belül igen eltérő (1. ábra). A munkácsi járásban a legnagyobb (82%); a huszti járásban (81%) – a járásban csak Visken és Huszton van református gyülekezet –; a beregszászi járásban található a legtöbb református lakta település (34), valamint itt a legnagyobb a reformátusok lélekszáma 26 904 fő. A magyar lakosságon belül a reformátusok aránya mindössze 65,3%; az ungvári járásban 61,2% (a járásban található Kárpátalja legnagyobb református gyülekezte Nagydobronyban, ahol arányuk az összlakosságon belül 97,1%, a magyarságon belül 97,5%); a nagyszőlősi járásban 49,6%; az ilosvai járásban 41% (a járásban csak Bilkén van református gyülekezet, ami 41 főt számlál); a técsői járásban 25,5%; a szolyvai járásban 15,3% (az egyetlen Szolyvai gyülekezet 61 fős).⁴

1. ábra: A reformátusok aránya a magyarságon belül járásonként

1 Szanyi KM Borbála (2004) *A Kárpátaljai Református Egyház története*. Szakdolgozat, II. RFKMF.

2 Szanyi KM Borbála (2004) *A Kárpátaljai Református Egyház története*. Szakdolgozat, II. RFKMF.

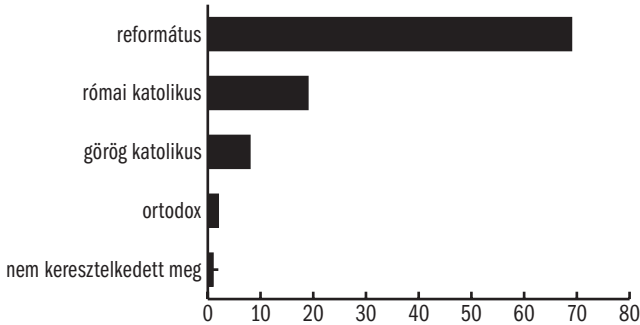
3 Gulácsy Lajos (2004) *Mélylegréől a magasba – bizonyágtétel az elmúlt időkből, önéletrajzi írások*. KRE sajtóosztálya. 102. o.

4 Szanyi KM Borbála (2004) *A Kárpátaljai Református Egyház története*. Szakdolgozat, II. RFKMF.

A kárpátaljai magyar fiatalok 69 százalékát reformátusként keresztelték, 19 százalékát római katolikusként, 8 százalékát görög katolikusként, 2 százalékát ortodoxként és 1 százalékát nem keresztelték meg. (2. ábra) A felekezethez tartozás tudata szinte megegyezik a felekezethez történő bejegyzéssel. Mindössze az ortodox vallásúként megkereszteltettek aránya csökken 2 százalékról 1 százalékra.⁵

2. ábra: A kárpátaljai magyar fiatalok felekezeti hovatartozása

A Kárpátaljai Református Egyház három egyházmegyéből áll: az Ungi Egyházmegye 24 gyülekezettel rendelkezik, az Ugocsai Egyházmegyéhez 29 gyülekezet, a Beregi Egyházmegyéhez 37 gyülekezet tartozik.⁶ A Kárpátaljai Református Egyház püspöke Horkay László.

A kárpátaljai magyarság életében a református mellett a Római Katolikus Apostoli Kormányzóságnak (székhelye Munkács) és a Munkácsi Görög Katolikus Püspökségnek van jelentős szerepe.

A kárpátaljai római katolikus hívek számát 65 ezerre becsülik. Nagy többségük, közel 85%-uk magyar, 8% szlovák, 7% német anyanyelvű.⁷ 1996 januárjában Majnek Antal személyében püspököt neveztek ki a Római Katolikus Apostoli Kormányzóság élére. Az új püspök ferences rendi szerzetesként Magyarországról jött és több évet töltött a területen, főleg a szórvány-magyarok lakta Felső-Tisza vidéken.

Kárpátalján 1996-ban a görög katolikus egyháznak körülbelül 30 ezer magyar híve volt. A kárpátaljai fiataloknak 1988-tól vált lehetővé a magyarországi teológiaiakon való képzése.⁸ Az 1995/96-os tanévben 45 kárpátaljai magyar fiatal volt valamelyik magyarországi egyházi felsőoktatási intézmény hallgatója.⁹

1999-ben a Balázs Ferenc Intézet és a Spektrum Társadalomkutató Műhely kutatást végzett, melyből kiderül, hogy a kérdezettek a magyarországinál sokkal nagyobb mértékben, erősen vallásosnak mondhatók, egyharmaduk pl. „kifejezetten vallásosnak” tartotta magát. Nem vallásosnak a megkérdezettek mindössze 5%-a mondta magát, ami miatt

5 Csernicskó István & Soós Kálmán (2002) Kárpátalja. In: Szabó Andrea & Bauer Béla & Laki László & Nemeskéri István (eds) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. MOZAIK 2001. Gyorsjelentés. 126. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

6 Szanyi KM Borbála (2004) *A Kárpátaljai Református Egyház története*. Szakdolgozat, II. RFKMF.

7 Botlik József & Dupka György (1993) *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó. Csáti József & Dióssi Géza Kornél (1992) *A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház*. Extra Hungaricum. A Hatodik Síp antológiája, 176–182. o. Budapest–Ungvár, Hatodik Síp Kiadó.

8 Botlik József & Dupka György (1993) *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó.

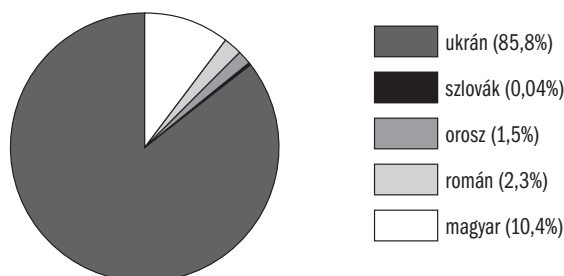
9 Kárpátaljai Szemle 1996. No. 1., 14. o.

szociológiailag szinte vizsgálhatatlanok. Az Isten-közeli állapot a vizsgálat szerint egyéb dimenziókban is kimutatható volt, például a kérdezettek 60%-a azt nyilatkozta, hogy naponta szokott imádkozni. A minta (500 fő) egyharmada mondta magát római, egyötödé görög katolikusnak, 38%-os volt a reformátusok és 6%-os a felekezeten kívüliek aránya.

Kárpátalja iskolázottsági mutatói a 2001-es népszámlálási adatok alapján

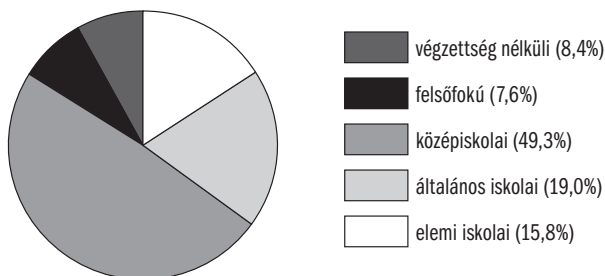
Kárpátalján a 2001/2002-es tanévben 726 közoktatási intézmény működött 209,4 ezer diákkal.¹⁰ Az iskolák többsége ukrán tannyelvű, a magyar iskolák a második helyen állnak. Mindkét esetben a tanulók számát tekintve lassú növekedés figyelhető meg: 1989/90-es tanévben 166 245 diák tanult ukrán tannyelvű osztályban és 17 275 diák magyar tannyelvűben, míg az 1999/2000-es tanévre az előző 175 228-ra az utóbbi 21 034-re nőtt. A 2001/2002-es tanévben a kárpátaljai közoktatási intézmények tanulóinak 85,8%-a ukrán nyelven tanult, 10,4%-a magyar tannyelvű osztályokba járt (3. ábra).¹¹

3. ábra: A kárpátaljai iskolások megoszlása az oktatás nyelve szerint a 2001/2002-es tanévben

A 2001-es népszámláláskor a végzettségre vonatkozó kérdés a 6 éves és annál idősebb korú lakosságot érintette, Kárpátalján 1 164 932 főt. A végzettség szerinti megoszlást a 4. ábra szemlélteti, melyből kiderül, hogy Kárpátalján 2001-ben mindössze 7,6% rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ami akkor 88 225 főt jelentett.¹²

4. ábra: Kárpátalja 6 éves és annál idősebb lakosságának végzettség szerinti megoszlása

10 Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2002

11 Molnár József & Molnár D István (2003) Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető adatainak tükrében. In: Gyurgyik László & Sebők László (eds) *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány.

12 Molnár József & Molnár D István (2003) Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető adatainak tükrében. In: Gyurgyik László & Sebők László (eds) *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány.

A megyei alárendeltségű városokban a felsőfokú végzettségűek aránya meghaladja a 10%-ot. Kiemelkedő Ungvár, ahol ebbe a kategóriába tartozik a 6 évnél idősebb lakosság 23,8%-a. A megye nyugati részén fekvő járások mutatói jobbak, kivétel a Beregszászi járás, ahol a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma nem éri el a 4%-ot. A járás kedvezőtlen mutatói a kárpátaljai magyarság egészére is kiterjeszthetők. Ennek magyarázata az államnyelv ismeretének hiányában kereshető. Magyar nyelven a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 1996-os bejegyzése előtt a megyében csak az Ungvári Állami Egyetem magyar és irodalom szakán lehetett továbbtanulni. A Magyarország kínálta tanulási és munkalehetőségek jelentős agyelszívó hatása szintén hozzájárult a nemzetrészműgy is vékony értelmiségi rétegének fogyásához.¹³

Az egyházi oktatás jogi háttere Ukrajnában

Ukrajna függetlenségének elnyerése – 1991 – után, a jogalkotási folyamat részeként két törvény foglalkozik a lelkiismereti szabadsággal és egyházi oktatással kapcsolatos kérdésekkel:

Ukrajna lelkiismereti szabadságról és a vallási egyesületekről szóló törvény, amit 1991-ben fogadtak el.

Ukrajna oktatásáról szóló törvény, melynek újabb változatát 1996-ban fogadták el.

Az oktatási törvény 6., 8. és 9. cikkelye foglalkozik az egyház és az oktatás kapcsolataival.

A *hatodik cikkely* szerint az oktatás független politikai pártoktól, polgári és vallási egyesületektől.

A *nyolcadik cikkely* szerint az oktatási intézményekben az oktatási nevelési folyamatot úgy kell megszervezni, hogy arra politikai pártok, polgári és egyházi egyesületek befolyást ne gyakorolhassanak. Ez a cikkely egyértelműen kimondja azt is, hogy a diákok és tanulók beszerzése politikai és egyházi akciókba a tanulmányi időszak alatt nem engedélyezett.

Az oktatási törvény *kilencedik cikkelye* a tanintézmények és az egyház kapcsolatával foglalkozik. A törvény szerint a tanintézmények Ukrajnában (függetlenül attól, hogy állami vagy magántulajdonban vannak) külön állnak az egyháztól (vallási egyesületektől), kivételt képeznek azok az intézmények, amelyeket az egyház hozott létre.

Ukrajna lelkiismereti szabadságról és a vallási egyesületekről szóló törvényének *hatodik cikkelye* szerint, a vallási egyesületeknek jogában áll létrehozni oktatási létesítményeket (belső szabályzatuk alapján), valamint tanulócsoportokat, az ifjúság és felnőttek *vallási képzésére*. Erre a célra felhasználhatja a tulajdonát képező ingatlanokat és bérelt helységeket.

A törvények alapján megállapíthatjuk, hogy Ukrajna a pravoszláv (ortodox) hagyományok alapján lényegében csak az egyházi, vallási képzés intézményesült formáját támogatja. A pravoszláv (ortodox) hagyományok szerint ugyanis az egyház világi képzést folytató és államilag elismert végzettséget biztosító intézményeket nem tartott fenn, mint a római katolikus, görög katolikus vagy református egyházak más országokban. Ez azt jelenti, hogy az egyházak közvetlenül csak saját papjaik és vallási intézményeik képzésére hozhatnak létre intézményeket, illetve szervezhetik a felnőttek és a gyermekek hitoktatását saját tulajdonukban, vagy az általuk bérelt helységekből, de csak a tanórák után. Azokon a terü-

¹³ Molnár József & Molnár D István (2005) *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász.

leteken – főleg falvakban – ahol a lakosság vallásos, Ukrajna függetlenségének elnyerése után a szülők kérésére az oktatási intézmények vezetői megengedték, hogy az iskolákban tartsák a hittanórákat, ami sok helyen a mai napig fennmaradt, egyes iskolákban eleinte még órarendbe is iktatták a hittant. Napjainkban viszont inkább az a jellemző, hogy az egyházak visszakapva épületeiket önálló hittantermeket, oktatási központokat működtetnek, ahol szervezik az egyházi életet.

Az oktatási törvény egy másik paragrafusában viszont kimondja, hogy oktatási intézményeket hozhatnak létre és tarthatnak fenn jogilag bejegyzett társadalmi szervezetek, alapítványok. Ez a rendelet jelentette a 90-es évek közepén a kapaszkodót, a kiskaput a történelmi magyar egyházak számára az egyházi oktatási intézmények (óvodák, iskolák, gimnáziumok) létrehozásakor. Az egyházak ugyanis, saját belső szabályzatuknak megfelelően létrehoztak, és államilag bejegyeztettek a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (KMFA) mintájára olyan civil szervezetet, olyan jótékonyági alapítványt, melynek fő célja oktatási intézmény létrehozása, fenntartása volt.

Ilyen formában már közvetlenül nem az egyház jelent meg, mint az oktatási intézmény alapítója, hanem egy társadalmi civil szervezet egy jótékonyági alapítvány. Az egyház közvetve lett alapítója az intézménynek.

2005. április 2-án fogadták el a „Találkozás az emberekkel” című kormányjavaslatot, melyben az áll, hogy az államnak együtt kell működnie az egyházi szervezetekkel, ugyanakkor el kell elhatárolnia magát az egyháztól. Az államnak garantálnia kell az egyházak számára az egyenlő működési feltételeket. Az egyházakat nem érheti sérelem, negatív diszkrimináció. Az állam feladata, hogy érdekeltté tegye a történelmi egyházakat abban, hogy a szociális szektorban is feladatokat vállaljon.¹⁴

Ukrajna oktatási törvénye szerint a középfokú képzés minden állampolgár számára ingyenes. Ebből kiindulva a jótékonyági alapítványok kérték az állami támogatást intézményük fenntartásához, amit a járási adminisztrációk kisebb-nagyobb huzavona után általában biztosítottak. Vagyis az állam által előírt tantárgyak oktatásáért járó béreket a pedagógusoknak folyósítják, pedagógiai tevékenységüket államilag elismerik, tehát ezen intézményekben ledolgozott éveket beszámítják a nyugdíjazásukkor. Az intézmények fenntartását, a rezsiköltségeket, a kollégiumok egyéb költségeit (étkeztetés, konyhai és technikai személyzet bére, nevelők, vallástanárok, kántorok fizetése) általában az állam nem vállalja föl, esetleg a rezsihez járul hozzá, bár ez a járások, tehát kis régiók vezetésén múlik.

Magyarországi közalapítványok (IKA, AKA) szerepe a kárpátaljai egyházak támogatásában

A fentiek alapján kiderül, hogy az egyházi oktatási intézmények Kárpátalján az Ukrán államtól nem sok támogatást kapnak. Felmerül a kérdés, hogy vajon mégis honnan tudják fenntartani ezen intézményeket.

A kárpátaljai magyar *görög katolikusok* 1998-ig a magyarországi alapítványok támogatásából alig részesültek. Például nem volt képviselőjük az IKA kárpátaljai alkuratoriumában. A pénzügyi lehetőségek előttük is 1998 után nyíltak meg, mikor a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) javaslatára a Kárpátaljai Egyházak, így a görög katolikus egyház is képviseltethette magát.

¹⁴ Barta Ágnes (2005) *A történelmi egyházak gyermekvédelmi tevékenysége Kárpátalján, 1989-től napjainkig*. Debrecen, Neveléstudományi tanszék.

A Munkácsi Görög Katolikus Püspökség oktatási programjaira az IKA-tól 1998–2004 között 34 millió 314 ezer forint támogatásban részesült. Ez első olvasatra soknak tűnhet, de a nyertes pályázatok névsorából kiderül, hogy az összegből 2002–2004 között 31 millió 900 ezer forintot (a nyertes pályázatok 93%-a) a Karácsfalvi Sztójka Sándor Görög Katolikus Líceum ingatlan-beruházására, működtetésre folyósítottak, amely 2003. szeptemberében nyitotta meg a kapuit, és ahol jelenleg két évfolyamon 45 diák tanul, és 12 oktató tanít. A fennmaradó 7%, azaz 2 millió 414 ezer forint 1998–2004 között több egyházköztség között oszlik meg: Rát, Palágykomoróc, Csoma, Déda, Tiszaújlak, Tiszabökény, Nagyszőlős, Csepe, Salánk.

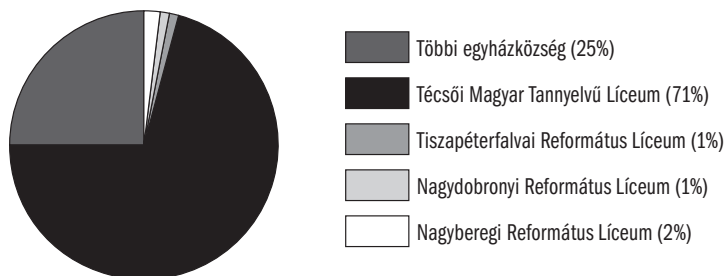
A római katolikus egyháznak az oktatási szférában betöltött szerepe a szórványvidéken a legjelentősebb. A Felső-Tisza vidék szórvány magyarságának magyar anyanyelvi/anyanyelvű oktatására vasárnapi iskolákat, óvodákat, elemi iskolákat hozott létre és tart fenn. Egyetlen középfokú oktatási intézménye a Munkácsi Magyar Tannyelvű Líceum, amely 1997-ben nyitotta meg kapuit. A kárpátaljai egyházak közül a római katolikus egyház az egyetlen, amely kollégiumokat is létrehozott középiskolások és főiskolások részére Ungváron, Munkácson és Beregszászon. Az IKA-tól kapott támogatásokat 1999–2004 között teljes mértékben intézményműködésre és fejlesztésre fordították. A támogatási tételek ebben az időszakban összesen 5 millió 430 ezer forintot tesznek ki. Ezt az összeget három nagy beruházási tétel szerint csoportosíthatjuk. A szórvány-programra az összes támogatás 49 százalékát, azaz 2 millió 640 ezer forintot, a középfokú oktatásra (Munkácsi Líceum) az összes támogatás 28 százalékát, azaz 1 millió 520 ezer forintot, és kollégiumfenntartásra 23 százalékot, azaz 1 millió 270 ezer forintot fordíthattak.¹⁵

A református egyház sajátos helyzete abból adódik, hogy ők igen jól kiépített iskolahálózattal rendelkeznek a különböző oktatási szinteken. Árvaházat, óvodát, gimnáziumot, felnőttképző intézeteket tartanak fenn. Támogatást kapnak Hollandiából, gyülekezetektől, és az IKA és AKA támogatások mellett a 2004-es évben 10 millió forintot a magyarországi Oktatási Minisztériumtól, a tanárok bértkiegészítésére.

A Kárpátaljai Református Egyház (KRE) oktatási programjaira az Illyés Közalapítványtól 1993–2004 között elnyert támogatás összege 64 millió 155 ezer forint.

A 5. ábra százalékos megoszlásban mutatja a négy líceum és a többi egyházköztség részesedését a KRE 1993–2004 között az IKA pályázatán elnyert támogatásból.

5. ábra: A négy líceum és a többi egyházköztség részesedése a KRE 1993–2004 között az IKA pályázatán elnyert támogatásból

¹⁵ Itt szeretném megjegyezni, hogy a szórvány-program, amely a Felső-Tisza-vidék magyarságának megmaradása érdekében jött létre, milyen csekély támogatást kap.

A támogatások felhasználása az egyházak között eltér. Intézményműködésre, fejlesztésre a legtöbbet – az elnyert támogatások 94 százalékát – a római katolikus egyház, infrastruktúra-ingatlan beruházásra – az elnyert támogatások 88 százalékát – a görög katolikus egyház fordította.

Az Apáczai Közalapítvány tételes támogatási rendszere sajnos nem hozzáférhető. Forrásként az Apáczai Közalapítvány hírleveleit használtam fel. Ez a forrás sajnos csak keretösszegeket ad közre, emiatt adataim esetenként nem pontosak. Vannak esetek, ahol a kapott támogatáson többen is osztoznak, de azt nem lehet tudni, hogy milyen arányban.

Mivel az államtól nem kapnak az egyházak támogatást, így adományokból, segélyekből, pályázatokból tartják fenn intézményeiket. A támogatási rendszerük elemzése viszont eléggé nehézkes, mivel ezeknek a támogatásoknak egy része nem hivatalos (nem adóznak utána) nem is igen vallják be őket. Az alapítványok támogatási nyilvántartása is hiányos, de a már meglévő kimutatások is feldolgozás, elemzés alatt állnak.

Molnár Eleonóra

A romániai cigánypolitika és oktatás

A roma népcsoport egyedi egész Európában, hiszen a legnagyobb olyan etnikum, amelynek érkezése óta *nincs történelmi, államhatárokkal jelzett hazája*, ennek megfelelően számos országban megtalálhatóak különböző csoportjai. Más nemzetekhez hasonlóan ez esetben is egy nagyon sokszínű csoportról van szó, amely *nyelvi, foglalkozási, területi és történelmi* szempontból tovább differenciálódik. E nép esetében a térség legtöbb országában összekapcsolódik a *etnicitás és a szegénység*, ezért gyakran elhangzik, hogy a *legveszélyeztetettebb csoportot* képezi a társadalom minden területén.

Romániában a politikai rendszerváltást követően és az Európai Unióhoz való csatlakozást megelőzően egyre nagyobb hangsúlyt kapott az országhatárainkon belül élő cigányok társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetének javítása, erre vonatkozóan készültek *kormányzati stratégiák*, amelyek a tanulmány alapját¹ is képezik. A pozitív változások kezdeményezésében központi szerepet játszott, mind romániai, mint közép-kelet európai szempontból a cigányok kisebbségként való elismerése 1993-ban – a romániai pogromok évében –, amikor az Európa Tanács kimondja, hogy *a romák európai kisebbséget alkotnak*. A lépés következménye volt, hogy minden nemzetállam elindíthatta a cigányokra vonatkozó *helyzetfeltárást* és ezzel együtt párhuzamosan kiépülhetett a *kisebbségvédelem gyakorlata* e népcsoport esetében. Romániai kontextusban más nemzeti kisebbségekre vonatkozó politikai döntésekkel szemben itt egy merőben más attitűdre van szükség, hiszen ez esetben nemcsak egy nyelvi-kulturális, hanem sokkalta inkább *szociális különbözőségről* van szó. Éppen ebből adódik a cigányság problémáinak gyökere, így a megoldásrendszer is erre kellene vonatkozzon, s emiatt nem elégedhetünk meg pusztán a nyelvi-kulturális hátrányok kezelésével.

A cigányok felzárkóztatására készített nemzeti stratégia, így az oktatáspolitikai intézkedéscsomag is hamar elakad, amikor mind a *források mennyiségében*, mind azok *elosztásában* azt hozzáigazítja a roma többségű közösségek, települések kritériumához. Ugyanis a nemzeti stratégia a népszámlálás forrásából táplálkozik. Ezen forrás és a romániai ci-

¹ *Raport privind progresele înregistrate în implementarea Strategiei Guvernului de Îmbunătățire a Situației Romilor*. România Ministerul Informațiilor Publice. București, 2003. & *Strategia dezvoltării învățământului preuniversitar – în perioada 2001–2004. Planificare prospectivă până în 2010*. România – Ministerul Educației și Cercetării, 2002. (Magyarul: A romák helyzetének javításáért kormányzati stratégia & Az oktatás fejlesztéséért stratégia).